

Kuzey Kıbrıs Herpetofaunası Hakkında Bir Ön Çalışma Raporu

Bayram GÖÇMEN, C. Varol TOK, Uğur KAYA, Murat TOSUNOĞLU

Ege Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü,

Zooloji Anabilim Dalı, 35100 Bornova, İzmir / Türkiye

Özet : 1989-1994 yılları arasında yapılan araştırma gezilerinde toplanmış ve daha önceden ZDEU koleksiyonunda kayıtlı bulunan toplam 506 adet herpetolojik materyal değerlendirilmiştir. Tespit edilen türlerin 3'ü kurbaga (**Anura**), 1'i kaplumbağa (**Testudinata**), 10'u kertenkele (**Lacertilia**) ve 7'si yılanlar (**Ophidia**) grubundandır. Bunlar Bufonidae, Hylidae, Ranidae, Emydidae, Gekkonidae, Agamidae, Chamaeleonidae, Lacertidae, Scincidae, Typhlopidae, Colubridae ve Viperidae olmak üzere toplam 12 familya'ya dahildir. Türler hakkında ekolojik ve biyolojik bilgiler verilmiş ve bazı türlerin (**Rana ridibunda**, **Lacerta laevis**, **Ophisops elegans** ve **Ablepharus kitaibelii**) taksonomik statülerinin yeniden ele alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca Boulenger (1)'in Kıbrıs'da bulunduğunu belirttiği **Coluber najadum** uzun bir süreden sonra ikinci kez kaydedilmiştir. Diğer taraftan ZDEU koleksiyonunda Kıbrıs'a ait **Eryx jaculus** ve **Elaphe situla** örneği mevcut olmakla birlikte söz konusu türlere ait örnekler araştırmamız süresince rastlanmamış olması, eski alkol materyali olmaları ve daha önceden bu konuda hiç bir kayıt bulunmaması nedeni ile şüpheli karşılanmaktadır. **Eumeces schneideri**, **Natrix natrix**, **Malpolon monspessulanus** ve **Telescopus fallax** gibi önceden kaydı bulunan örnekler simdiki çalışmada raslanmamış olması da bu sürünge türlerinin Kıbrıs'da ciddi bir yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduklarını düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler : Kuzey Kıbrıs, Herpetofauna.

A Preliminary Report On the Herpetofauna of Northern Cyprus

Abstract: A total of 506 herpetological specimens collected during the excursions in the period between 1989 - 1994 and some previously collected samples present in the ZDEU collection are surveyed. Among the species determined are 3 amphibians (Anura), 1 turtle (Testudinata), 10 lizards (Lacertilia) and 7 snakes (Ophidia). These belong to a total of 12 families: Bufonidae, Hylidae, Ranidae, Emydidae, Gekkonidae, Agamidae, Chamaeleonidae, Lacertidae, Scincidae, Typhlopidae, Colubridae and Viperidae. Ecological and biological data for the species are given and it is stressed that the taxonomical states of some species (**Rana ridibunda**, **Lacerta laevis**, **Ophisops elegans** and **Ablepharus kitaibelii**) should be taken into consideration again. Also an old record of a snake supposedly living in Cyprus (1), i.e. **Coluber najadum** is confirmed after for a long time. On the other hand, the presence of **Eryx jaculus** and **Elaphe situla** in Northern Cyprus was reported in the ZDEU collection. However, the occurrence of these species in Cyprus is considered as doubtful since no specimens were encountered during the period of our surveying, the specimens in the ZDEU collection are very old alcohol material and also no previous report is present. **Eumeces schneideri**, **Natrix natrix**, **Malpolon monspessulanus** and **Telescopus fallax** species which were previously reported to be found in Cyprus, are not encountered in the our present study. This makes us consider that these reptile species face a serious threat of extinction in the island.

Key Words : Northern Cyprus, Herpetofauna.

GİRİŞ

Kıbrıs'ın herpetofaunası hakkında son yıllarda yapılan çalışmalarda (2-8) daha ziyade adanın

güney kısımlarından örnekler incelenmiştir. Bu çalışmalarda Kıbrıs için endemik olan yeni bir yılan türü, **Coluber cypriensis** tanımlanmıştır. (5) ve ayrıca **Telescopus fallax**, **Vipera lebetina**, ile

Natrix natrix' in taksonomik durumunun problemlili olduğu, *Bufo viridis*' in ise subspecies durumunun belli olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Kıbrıs'daki *Rana ridibunda* örneklerinin İsrail'den tanımlanan yeni bir tür, *R. levantina* olduğu belirtilmiştir (7). Basoglu ve Baran (9) tarafından Kıbrıs'taki *Chamaeleo chamaeleon* populasyonlarının nominat alttüre ait olduğu belirtilmiş olmasına rağmen, Böhme ve Wiedl, (7) adadaki populasyonun Doğu Akdeniz'li bir form olan *C.c.recticrista* alt türü ile temsil edildiğini belirtmişlerdir. Aynı çalışmada Kıbrıs'daki *Ophisops elegans* populasyonunun Hatay (G. D. Anadolu) populasyonuna benzediği vurgulanmıştır.

Budak ve Göçmen (10) tarafından Kıbrıs'daki *Lacerta laevis* populasyonunun düşük bir olasılıkla da olsa iki ayrı populasyon halinde olabileceği belirtilmiştir. Aynı araştırmacılar Kuzey Kıbrıs *L. laevis* populasyonunun Adana ve Mersin civarındaki nominat irk, *L. laevis laevis* örneklerinden (11) bazı önemli morfolojik karakterler bakımından ayrıldığını ve Werner (12)' in vermiş olduğu diagnostik karakterler ile iki populasyonun ayırt edilemeyeceğini ortaya koymuşlardır. Böylelikle Osenneg (2) ile Schatti ve Sigg (4) 'in bu konudaki şüphelerini doğrulamışlardır. Budak ve Göçmen (10) ayrıca saptanan farklılıkların tür düzeyinde olabileceğini ifade etmişler ve belki de Kıbrıs populasyonunun *L.troodica* şeklinde tür düzeyine çıkartılabileceğini söylemişlerdir. Diğer taraftan Kıbrıs'ta soyunun tükenmiş olduğuna inanılan (8) su yılanı *Natrix natrix* Güney Kıbrıs'da üreyebilir bir populasyon halinde yeniden bulunmuştur (6).

Önceki çalışmaların aksine, bu çalışmayla Kuzey Kıbrıs'ın herpetofaunası değerlendirilerek türlerin Kıbrıs'daki dağılımına ve yakın karalarda yaşayan benzer türlerle karşılaştırmalı olarak taksonomik durumlarına açıklık getirilmeye başlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Araştırmada incelenen materyal, 1989-1994 yılları arasında Kuzey Kıbrıs'a yapılan bilimsel gezilerde toplanmış örneklerle, eskiden toplanmış örneklerden oluşmaktadır. Örnekler ZDEU (13) koleksiyonunda muhafaza edilmektedir. 506 örnekten oluşan materyalin

toplandığı ve gözlemlendiği mahaller harita üzerinde (Şekil 1) belirtilmiştir.

Şekil 1: Kuzey Kıbrıs'ta araştırma yapılan lokaliteler (Yıldız, [*] isareti ile gösterilen yerler, eski tarihli materyallerin temin edildiği yerleri isaret eder).

Her bir türe ait materyal listesi, o türün başlığı altında, demirbas numarası, örnek sayısı, toplandığı yer ve harita üzerindeki no'su, toplandığı tarih ve toplayan selinde verilmiştir.

Araziden elde edilen canlı örneklerin, gerekli renk, desen ve biyotop özellikleri not edildikten sonra fotoğraf ve slaytları çekilmiştir. Daha sonra eter ile anestezi uygulanan veya %70'lik etanol'de boğularak öldürülen örnekler, % 70 'lik etanol ile hazırlanan % 7' lik formol-etanol enjeksiyonu ile 24 saat süreyle tespit edilmişlerdir. Bunu takiben %70'lik alkol'de daimi muhafazaya alınmışlardır. Çalışmanın çok fazla tür içermesi nedeniyle türlere ait taksonomik açıklamalar sözkonusu tür başlıkları altında verilmiştir.

BULGULAR VE TAKSONOMİK DEĞERLENDİRME

a. Türler, Dağılımları ve Yerel İsimleri :

Araştırmada belirtilen türler, Kuzey Kıbrıs'daki dağılımları ve halk tarafından yaygın şekilde kullanılan yerel isimleri Çizelge 1'de özetlenmiştir.

b. Türlerin Değerlendirilmesi :

Familya : Bufonidae

Bufo viridis Laurenti, 1768

Materyal: N:1 , ZDEU 67/1994, 1 , Gönyeli / Lefkosa [8], 17.08.1994, Leg. B. Göçmen (*Bu*

çalışmanın sonuçlanmasını takip eden yıllarda bu türe ait ca. 30 örnek daha toplanmıştır).

Juvenil olan tek örnek Gönyeli Göleti kıyısında, gündüz saatlerinde tas altından nemli bir ortamda ve deniz seviyesinden 110m. yükseklikte bulunmuştur. Örneğin sırt tarafının zemin rengi yeşilimsi gri renkte, bu zemin üzerinde koyu yeşil lekeler birleşmiş ve vücut gerisine doğru küçülerek yuvarlaklaşmıştır. Kirli beyaz renkteki ventralde birkaç küçük leke mevcuttur.

Eldeki örneğin subsesifik durumu henüz aydınlatılmamış olmakla birlikte, Schmidtler (8) Kıbrıs populasyonunun *B. v. arabicus* formuna benzediğini belirtmiştir.

Familiya : Hylidae

Hyla savignyi (Audouin) 1827

Materyal : N:26 , ZDEU 87/1993, 1-26 , Geçitköy/Girne, [4], 29.07.1993, Leg. B. Göçmen.

Yirmialtı juvenil örnek Geçitköy göletine dökülen dere yatağında, su birikintisine yakın

nemli, mersin (*Myrtus communis*) ve zakkum (*Nerium oleander*) bitkileri ile kaplı ortamda bulunmuştur. Aynı ortamda *Rana ridibunda*, *Acanthodactylus schreiberi*, *Lacerta laevis*, *Ophisops elegans* ve *Coluber jugularis* örneklerine de rastlanmıştır.

Toplanan örneklerde sırt tarafın zemin rengi yeşil veya gri tonlarındadır. Ventral taraf kirli beyaz, arka ekstremitelerin alt kısmında sarılık mevcuttur.

Yakalanan örneklerde, *Hyla* 'nin subsesifik ayırımında önemli olan vücudun yan taraflarındaki seride ait kasık çıkıntısı bulunmaz. Schmidtler (8)'in yaptığı morfolojik ve Schneider ve Nevo (14) 'nun yaptıkları vokalizasyon çalışmalarıyla tür düzeyinde ele alınan *H. arborea savignyi*" ye benzemesi nedeniyle adadaki populasyon da *H. arborea savignyi* yerine *H. savignyi* şeklinde tür düzeyinde ele alınmıştır.

Familiya : Ranidae

Rana ridibunda Pallas, 1771

Materyal: N:16, ZDEU 86/1993, 1-10, Geçitköy/Girne, [4], 29.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 66/1994, 6, Geçitköy/Girne, [4], 21.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya.

Örnekler Geçitköy Göletinin dereyatagi agzındaki sazlık (*Phragmites australis*) ortamında su içinde ve kıyısında gündüz ve akşam saatlerinde yakalanmıştır(Habitata ilişkin fotoğraflar yukarıda verilmiştir).

Sirt tarafın zemin rengi yeşil, yeşilimsi gri veya çeşitli kahverengi tonlarındadır. Bu zemin üzerinde şekil ve büyüklüğü değişken, daha koyu kahverengi lekeler mevcuttur. Bu lekeler Anadolu'da gözlenen örneklerle nazaran bilhassa juvenillerde daha belirgin olmak üzere çok sayıdadır. Kıbrıs örneklerinin hiç birisinde vertebral serit bulunmadığı bildirilmekle birlikte (8), Geçitköy göletinden elde edilen 1 juvenil örnekte oldukça bariz açık renkli bir vertebral serit mevcuttur. Dorsolateral deri kıvrıntıları Schmidtler (8)'in gözlediği gibi çok az belirgin veya belirsizdir.

Ayrıca özellikle juvenil örneklerde çok daha bariz olmak üzere rostrum ucu ile gözün ön kenarı arasında ve gözün gerisinde kulak zarlarının üst kısmına kadar ulaşan koyu yeşilimsi kahve seritler mevcuttur. Ventral taraf özellikle juvenillerde lekесiz ve kirli beyaz

renktedir. Erginlerde ise tamamen lekесiz olabildiği gibi, silik ve bacaklar dışında ventrali kaplayan lekелere de sahip olabilir.

Adadaki *Rana* popülasyonunu Böhme ve Wiedl (7) tarafından Schmidtler (8) ile Schneider ve ark. (15) çalışmaları gözönünde tutularak *Rana levantina* türüne dahil edilmiştir. Schneider ve ark. (15) yaptıkları vokalizasyon, morfolojik ve biyokimyasal çalışmalarla İsrail, Mısır ve Güney Batı Türkiye (İzmir ve Dalaman dahil)'yi de içine alacak şekilde bu bölgelerdeki *Rana ridibunda* popülasyonlarını *Rana levantina* adı altında yeni bir türe tasımlıdır. Bu tür için arka bacaklar üzerinde geniş koyu lekeler veya enine bantların ve sırtta açık renkli vertebral seritin bulunması ile, femurun uzun olması karakteristiktir (15). Bacaklarda rastlanan ve en bariz karakter olarak verilen bu özellik Türkiye örneklerinin çoğunda görülebildiği gibi Doğu Anadolu'daki Hazar Gölü (Elazığ) 'nden fotoğrafı çekilen örneklerde de (Haziran 1992, B. Göçmen) görülmektedir. Böhme ve Wiedl (7), Arıkan (16) tarafından Beyşehir civarında dağılımı gösterdiği belirlenen ve daha sonra dağılımı sahası genişletilen (17) *Rana ridibunda caralitana* 'nin, *R.levantina* 'nin bir sinonimi olarak alınması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte bu formun ventral renk ve desen bakımından Kıbrıs ve Türkiye'nin diğer bölgelerindeki örneklerden çok bariz farklılıklar gösterdiği, elimizdeki Kıbrıs ve diğer bölgelere ait materyal (18) ile karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. Bu gibi nedenlerle *R.levantina* 'nin Kıbrıs Adası'ndaki ve Batı Türkiye'deki mevcudiyeti tarafımızdan şüpheli görülmektedir.

Konunun çok daha etraflı bir şekilde, vokalizasyon analizi ve serolojik incelemelerle karşılaştırmalı olarak incelenmesi gerektiği kanısındayız.

Familya : Emydidae

Mauremys caspica (Gmelin,1774)

Materyal : N : 0 (Bu çalışmayı takip eden yıllarda 1 örnek temin edilmiştir: ZDEU 26/1996, 1, K. Kaymaklı/Lefkosa, 02.03.1996, Leg. B. Göçmen).

Bu türe ait çok sayıda örnek Küçük Kaymaklı-Haspolat (Lefkosa) arasındaki Kanlı Dere kısmında, askeri alanda bol sazlıklı, kirli sularda ve dere kenarında gözlenmiştir. Bununla birlikte materyal temini, bu bölgenin Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni

ayiran hudut olması nedeni ile mümkün olmamıştır. Aramızdan birinin (B. Göçmen) askerlik hizmetini bu bölgede yapmış olması nedeni ile türün varlığı tesbit edilmiştir.

Schmidtler (8) aynı bölgeden türü gözlediğini belirtmiş ve *M. c. rivulata* olarak kabul etmiştir. Basoğlu ve Baran (9) da verilen dağılım sahaları da dikkate alınarak, Kıbrıs örnekleri *M.c. rivulata* olarak alınmıştır.

Fam : Gekkonidae

Cyrtopodion kotschy (Steindachner), 1870

Materyal: N:24, ZDEU 94/1991, 1-12, Lapta/Girne, [6], 24.06.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 85/1993, 1-7, Lapta/ Girne, [6], 29.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 63/1994, 1-5, Bostancı-Güzelyurt / Lefkosa, [2], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen.

Bu türe ait örnekler deniz kıyısından, Lapta civarında yaklaşık 900-1000 m.'lik yüksekliklere kadar genelde taş altlarında, ahşap yapılar üzerinde, çam ve zeytin ağaçları ile kaplı alanlarda rastlanmıştır.

Toplanan örneklerde zemin renk açık veya kahverengi ve gridir. Bu zemin üzerinde kuyruğa

kadar dizilen sınırları fazla belirgin olmayan 6-7 enine bant bulunur. Ventral tarafta baş ve gövde altı kirli beyaz, arka bacaklar ve kuyruk alt kısımları ise ya kirli beyaz veya sarımsıdır.

Örneklerimizin Baran ve Gruber (19)'ün belirttikleri gibi *C. k. fitzingeri* olarak alınması uygundur.

Hemidactylus turcicus (Linnaeus), 1758

Materyal : N: 5, ZDEU 64/1994, 1-3, Lapta/Girne, [6], 20.08.1994, Leg. B. Göçmen; ZDEU 65/1994, 1-2, Gönyeli /Lefkosa, [8], 17.08.1994, Leg. B. Göçmen.

Örnekler Lapta civarında deniz kıyısında toprak zeminli taş altından *Cyrtopodion kotschy* ile birlikte, geceleri ev duvarlarından ve bahçede taş altlarından toplanmıştır. Evden yakalananların genelde açık renkli, dışarıda taş altlarından yakalananların ise koyu renkli olduğu gözlemlenmiştir. Sirtin zemini açık kahverengi veya ten rengindedir. Vücudun üst tarafında yer alan lekeler açık veya koyu kahverengi veya siyahımsıdır. Vücut yanlarındakiler ise sarımsıdır. Kuyruk üzerinde siyahımsi enine bantlar mevcuttur. Bu bantlar kuyruk ucuna doğru alt tarafta da belirginleşir. Tırnak dipleri zemine göre daha koyu renktedir.

Bulgularımız Basoğlu ve Baran (9) ile Baran ve Gruber (19) tarafından *H.t.turcicus* alttürü için verilen tanımlamalara uymaktadır.

Fam :Agamidae

Laudakia stellio (Linnaeus), 1758

Materyal : N: 26, ZDEU 44/1975,1 , Aslanköy/Lefkosa, [12*], 03.02.1975, Leg. G. Mustafa; ZDEU 38/1989, 1-4, Lapta / Girne, [6], 23.07.1989, Leg. B. Göçmen; ZDEU 95/1991, 1, Lapta/ Girne, [6], 25.06.1991, Leg. B. Göçmen;

ZDEU 96/1991, 1-3, Lapta/Girne, [6], 26.6.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 78/1993, 1, Lapta/Girne, [6], 29.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 38/1994, 1-8, Lapta/ Girne, [6], 21.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam, ZDEU 39/1994, 1-2, Bostanci-Güzelyurt/Lefkosa, [2], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 40/1994, 1, Yeni Erenköy/Karpaz, [18], 26.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya.

Adada yakalanan örnekler özellikle Keçi boynuzu (*Ceratonia siliqua*), zeytin (*Olea europaea*), badem (*Amygdalus communis*), servi (*Cupressus sempervirens*) gibi ağaçlar ve evlerin tas duvarları üzerinde ve deniz kıyısında kayalıklarda rastlanmıştır. Örneklerin bulunduğu mahallerde *Ophisops elegans*, *Lacerta laevis*, siçan (*Rattus rattus*), Etrusk faresi (*Suncus etruscus*), Kıbrıs sivriburunlu faresi (*Crocidura cypria*) gibi reptil ve memeli örneklerine rastlanmıştır.

Sirt zemin rengi siyahimsi gri renktedir. Bas, ekstremite ve kuyrukta renk hafif zeytuni yeşil, özellikle ense bölgesi ve gövdenin ön yarısındaki koyu siyah lekelenmeler genellikle vücudun gerisine doğru gittikçe küçülerek arka ekstremitelere hizasında son bulurlar. Ventral tarafın zemin rengi genelde açık yeşilimsi sarı renkte olmakla birlikte gular bölgede ve arka bacaklarda sarılık daha fazladır. Bazı örneklerde ventral tarafın zemin rengi üzerinde dağınık küçük siyah lekeler belirlenmiştir. Bununla birlikte çoğunlukla bu bölge lekesizdir. Yaşlı örneklerde basın yan tarafları, özellikle kulak bölgesi ve basın üst tarafı ile kuyruk kaidesine yakın kısımlarda kızılımsi kahve renk hakimdir.

Anadolu örneklerinde rastlanan (18, 20) vertebral bölgede bas gerisinden arka bacaya kadar uzanan genellikle dört adet grimsi sarı renkteki lekeler örneklerimizde rastlanmamıştır.

Ancak bir juvenil alkol materyalinde vertebral bölgede bas gerisinden kuyruğa kadar uzanan yer yer kesilmiş açık bir serit mevcuttur. Gözlenen renk desen özellikleri Daan (21) tarafından *A. s. cypriaca* alttürü için verilen tanıma uymaktadır.

Familiya : Chamaeleonidae

Chamaeleo chamaeleon (Linnaeus), 1758

Materyal: N: 2, ZDEU 39/1989, 1, Lapta/Girne, [6], 08.08.1989, Leg. B. Göçmen; ZDEU 42/1994, 1, Tepebasi/ Girne, [3], 21.08.1994, Leg. B. Göçmen.

Yakalanan örneklerden birisi Tepebasi'nda badem ağacının üzerinden, diğeri Lapta'daki meskün evin terasındaki İtalyan Yasemini (*Jasminum grandiflorum*)'nin dalları arasındadır.

Genel morfolojik karakterler Baran ve Basoğlu (9)'na uymakla birlikte, sırttaki krista uzunluğu boyunca hemen hemen aynı yükseklikte olup, ventral medianda çeneden kuyruğa doğru uzanan beyaz renkli bir çizgi kuyruğun başlangıcında veya ortalarına yakın belirginliğini kaybeder. Örneklerimiz genel olarak *C. c. chamaeleon* alttürü için verilen tariflere uymaktadır. Ancak Kıbrıs formu için son zamanlarda *C. c. recticrista* alttüründen alınması gerektiği (7), daha büyük boyuta sahip olması, biraz hemipenis farklılığı ve ayrıca desen renklenmesine dayanılarak önerilmektedir. Kıbrıs örneklerinde gövde yanlarında 3-4 sıra koyu lekeler bulunmakla birlikte, Werner (22) *C. c. chamaeleon* alttürü için bu sayının genelde 2-3 sıra halinde ve lekelerin açık renkli olduğunu belirtmiştir. Kıbrıs'daki *C. chamaeleon* popülasyonunun alttür durumunun açıklık kazanması için kanımızca daha ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Familiya : Lacertidae

Acanthodactylus schreiberi Boulenger, 1918

Materyal : N: 59, ZDEU 79/1993, 1-13, Gönyeli/Lefkosa, [8], 30.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 44/1994, 1-9, Gönyeli/Lefkosa, [8], 18.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 45/1994, 1-6, Salamis/Gazi Magosa, [15], 27.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya; ZDEU 46/1994, 1-5, Yeni Erenköy-Karpaz/Gazi Magosa, [18], 26.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya; ZDEU 47/1994, 1-22, Yayla (=Kumköy)-Güzelyurt/Lefkosa, [1], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya, O. Sağlam; ZDEU 48/1994, 1-4, Geçitköy/Girne, [4], 21.08.1994, Leg. B. Göçmen.

Örnekler Geçitköy ve Gönyeli göletlerinin çevresinde yumusak, kilsli özellikli ve dikensi maki örtülü toprak zeminde; Salamis Harabeleri'nde kaldırım taşları ile kaplı zeminde; Yeni Erenköy ve Yayla civarında ise deniz kenarındaki az vegetasyonlu, Kebere (Kappar) bitkisi (*Capparis spinosa*) ve değişik halofit bitkilerin bulunduğu kumsal sahilde yakalanmışlardır. Çok süratli kosan bu hayvanlar belli bir süre takip edildiklerinde hareketleri giderek yavaşlar ve ya topraktaki yuvalarına veya dikensi maki içerisine girerek gizlenmeye çalışırlar. Bu esnada yakalanmaları oldukça kolaylaşır. Deniz sahilinde, kum üzerinde bırakmış oldukları izler oldukça tipiktir. Bu yüzden hayvanın o bölgede bulunup bulunmadığını anlamak oldukça kolaylaşır. Hatta izler takip edilerek hayvanların gizlenmiş oldukları yerler ortaya çıkarılabilir. Bu hayvanlar hemen daima dikensi makinin kökleri arasında açmış oldukları yuvalarda barınırlar. Buldukları ortamlarda Mimoza (Altın Top, Kıbrıs Akasyası) (*Acacia cyanophylla*) sık olarak rastlanan ağaç tipidir.

Juvenillerde sırt taraf sarımsı gri seritler ile siyah boyuna bantlara ayrılmıştır. Siyah bantlar, sarımsı gri seritlere oranla daha geniştir ve yanlardaki açık renkli seritler de dahil olmak üzere ense bölgesinde genellikle 6-7, gövde ortasında 6 ve kuyruk kaidesinde 3 adet sarımsı serit bulunur. Siyah bantlar çoğunlukla sarımsı gri noktalıdır. Kuyruk ucuna doğru bu bantlar ve seritler giderek kaybolurlar. Ekstremiteler yine sarımsı gri benekli dir. Ergin örneklerde giderek belirginliğini kaybeder, juvenillerde görülen bant yapısı erginlerde giderek bozulmakta ve siyah bantlar enine bölünmelerle küçük siyah lekeler dönüşmektedir. Bu lekeler bazen başlangıçtaki orijinal dizilimini nisbeten muhafaza ederken bazen de düzenli dizilim bozulup lekeler birbirlerinin arasına girmektedir. Juvenillerdeki sarımsı gri seritler erginlerde giderek koyulasan bir kahverengiliğe dönüşür. Ventral tarafı sirta oranla daha açık sarımsı beyaz olup, lekesizdir.

Yakalanan örnekler Boulenger (23)'deki *A. schreiberi* için verilen tanıma uymakla birlikte, erkek ve dişiler arasında kuyruk ventral tarafındaki renklenmede farklılıklar tesbit edilmmiştir. Erkeklerde kuyruk altı ventral taraf renginde, dişilerde ise yeşilimsi sarı veya kırmızımsi renktedir.

Lacerta laevis Gray, 1838

Materyal : N:103, ZDEU 40/1989, 1-4, Geçitköy/Girne, [4], 08, 25.07.1989, Leg. B. Göçmen; ZDEU 104/1990, 1-18, Lapta/Girne, [6], 24.07.1990, Leg. B. Göçmen; ZDEU 90/1991, 1-18, Lapta/Girne, [6], 28.06.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 93/91, 1-22, Çatalköy/Girne, [11], 23.06.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 136/1993, 1-5, Merkez/Girne, [10], 02.08.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 137/1993, 1-8, Karsiyaka/Girne, [5], 04.08.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 43/1994, 1-12, Lapta/Girne, [12], 21.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 76/1994, 1-16, Esentepe/Girne, [13], 28.08.1994, Leg. B. göçmen, O. Sağlam.

Örneklere yerlesim yerlerinin olduğu bölgelerde veya bu bölgelere yakın dere yatakları ile bahçelik yerlerde rastlanmıştır. Çoğunlukla ev ve bahçe duvarlarında, çeşitli meyve ağaçları altında ve deniz kıyısında Okalıptus (*Eucalyptus* sp.) ağaçları üzerinde görülürler. Genel olarak bu tür ağaçlıklı, gölgelik ve nemli yerleri tercih eder, ve uygun biyotop buldukça yüksek vertikal dağılım gösterirler.

Basın üst tarafı, vertebral bant ve gövdenin diğer üst kısımlarında zemin renk zeytuni yeşildir, bu renk basın üst kısmı ile bacaklarda daha koyu ve çoğunlukla kahve rengine yakındır. Vertebral bant üzerinde bazen küçük siyah lekeler bulunur. Bu lekelenme açısından değişik varyasyonlar görülmekle birlikte (10) toplanan erkeklerin büyük bir kısmında ve dişilerin hemen hemen %50'sinde hiç leke bulunmaz, erkeklerde bu lekeler dişilerininkine oranla oldukça karmaşıktır. En fazla dikkat çeken özelliklerden birisi vücudun yan taraflarında bulunan koyu kahverengi temporal bantların oldukça bariz bir şekilde olması ve kuyrukta da devam etmesidir. Bu bantın altında temporal banta paralel seyreden, subocular plak hizasından vücudun gerisinde, bilhassa dişilerde daha belirgin olmak üzere en azından kuyruğun ortalarına kadar bariz ayırt edilen ikinci bir kirlili beyaz bant daha bulunur. Bu açık renkli bant ile ventralia arasında portakal kırmizisi renkte bir bölge daha ayırt edilir. Alt göz kapaklarında bulunan koyu renkli pencere pulları çevredeki pullara oranla daha büyüktür.

Ventral tarafın zemin rengi oldukça açık, grimsi beyaz renkte veya açık gök mavisi rengine olabildiği gibi, üreme mevsiminde ve bilhassa haziran ayında yakalanan özellikle erkek bireylerde baş, boyun ve ventralianın tamamı koyu tuğla kırmizisidir. Ayrıca hemen bütün ergin örneklerde ventralia'nın marginal sıralarında ve her bir ventralia boyuna sırasının dış kenarlarındaki, yarım plak büyüklüğünden daha küçük olan dorsal pullarda, değişen aralıklarda boyuna dizilmiş koyu gök mavisi lekeler bulunur. Juvenil örneklerde ise sırtta lekelenme bulunmaz ve lateral desen ergin örneklerde oranla daha barizdir. Sırt hafif yeşilimsi metalik parlaklık sergiler.

Lateral desende verilen tanımlama dikkate alınırsa Kıbrıs'tan toplanan örnekler Anadolu'nun *L. laevis laevis* popülasyonundan oldukça farklıdır. Bu durum önceden Osenegg(2)

ile Budak ve Göçmen (10) tarafından ifade edilmiştir. Budak ve Göçmen folidosis karakterlerini de gözönünde tutarak, saptanan farklılıkların tür düzeyinde olabileceğini belirtmişlerdir. Schatti ve Sigg (4) ise Kıbrıs'daki formun desen açısından oldukça varyasyon gösterdiğini belirtmiştir. Oysa bizim elimizde olan örneklerde ve arazide yapılan gözlemlerde vertebral bant hariç, lateral desende hemen hiç bir varyasyon gözlenmemiştir. Son zamanlarda Suriye, Lübnan ve Anti Lübnan'da yapılan çalışmalarda (24, 25) bu bölgelerde, İsrail ile Ürdün'de (Hermon dağı ve Petra) *L.danfordi*'nin bulunmadığının tesbiti ile (26-28), önceleri *L.danfordi kulzeri* olarak alınmış olan (29), *L. kulzeri* (30) yeniden gündeme gelmiştir. Bischoff ve Schmidtler (25)'in çalışmalarında *L. kulzeri* için verilen şekiller (Levha 3, a, b, c, sayfa 19) Kıbrıs *L. laevis* örneklerine çok fazla benzemektedir. Hatta bu benzerlik Anadolu'dan (Adana ve Mersin civarından) toplanan *L.l. laevis* örneklerine oranla daha fazladır. Eiselt ve Schmidtler (24) söz konusu formu "*L.danfordi*" den *L.laevis*' e aktarmış olmalarına karşın, Bischoff ve Schmidtler (25) bu formun *L.l. laevis*' ten farklı olduğunu ve nominat irtkattan çok daha farklı habitatları tercih ettiğini bildirmişlerdir. Keza aynı araştırmacılar, *L.l. laevis* ve *kulzeri* formunun sympatrik olduklarını düşündüklerinden, bu formu *L. (cf.) kulzeri* olarak ele almışlardır.

Kıbrıs örnekleri morfolojik olarak, bilhassa lateral desen ve alt göz kapagında iri pullardan oluşmuş bariz koyu renkli bir pencerenin bulunması açısından *L.(cf.) kulzeri*' ye çok benzemektedir. Ancak genel renklenmeden, örneğin ventral tarafta üreme zamanında portakal kırmizisi rengin hakim oluşundan dolayı daha ziyade Anadolu *L. l. laevis* örneklerine uyar. Diğer taraftan *L. (cf.) kulzeri*"den de ventral tarafın renklenmesi ve bazı folidosis karakterleri (örneğin massetericumun küçük veya hiç bulunmaması gibi) açısından da farklıdır. Kıbrıs'tan 1936 yılında Werner (12) tarafından *L. l. troodica* olarak isimlendirilen formun *L. kulzeri* (30) 'nin bir sinonimi olması mümkündür ve dolayısı ile Werner (12) tarafından yanlış tavsif edilmiş olabilir. Zaten Werner'in *L. l. troodica* için vermiş olduğu diagnostik karakterlerin geçerli olmadığı önceden Budak ve Göçmen (10) tarafından belirtilmişti. Ancak *L. (cf.) kulzeri* için verilen habitatlar (25) ile Kıbrıs'daki popülasyona ilişkin verilen habitatlar (10) fazla benzerlik göstermez. *L. (cf.) kulzeri* kurakçıl bir form olmakla birlikte, Kıbrıs'daki form daha ziyade nem seven bir tabiatı sahiptir ve *L. l. laevis*' inki (11)

benzer bir durum arz eder. Yukarıda açıklanmaya çalışılan nedenlerden dolayı duruma, daha ayrıntılı taksonomik ve bilhassa karşılaştırmalı serolojik çalışmalarla açıklık getirilmesi gerekmektedir. Bu yüzden Kıbrıs formu simdilik *L. laevis* olarak ele alınmıştır. Bu konudaki serolojik çalışmalarımız devam etmektedir.

Ophisops elegans Ménétriés, 1832

Materyal: N:90, ZDEU, 43/1975, 1-2, Aslanköy/Lefkosa, [12*],13.02.1975, Leg. M. Kofali; ZDEU 37/1989, 1-2, Lapta/Girne, [6], 24.07.1989, Leg. B. Göçmen; ZDEU 98/1991, 1-11, Lapta/Girne, [6], 25.06.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 83/1993, 1-20, Bostancı-Güzelyurt/Lefkosa, [2], 27.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 84/1993, 1-27, Lapta/ Girne, 29.07.1993, Leg. B.Göçmen; ZDEU 60/1994, 1-8, Gönyeli/Lefkosa, [8], 16.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya; ZDEU 61/1994, 1-12, Salamis/Gazi Magosa, [15], 27.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya; ZDEU 62/1994, 1-8, Dikkarpaz-Karpaz/Gazi Magosa ,[19], 25.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya.

Örnekler toprak yol ve bahçe kenarlarında, fazla sık olmayan çalılık ortamlarda ve seyrek dağılmış zeytin ağaçlı alanlarda toplanmıştır. Örnekler deniz seviyesinden Kuzey Kıbrıs'ın en yüksek noktası olan (1025 m.) Selvilik Tepesi (Lapta) zirvesine kadar rastlanmıştır.

Sirt zemin rengi zeytuni yeşilden, kahverenginin çeşitli tonlarına kadar değişmektedir. Kirli beyaz renkle başlayan supratemporal çizgiler, özellikle disilerde vücut sonlarına doğru giderek silikleşmektedir. Bu çizgiler arasında kalan bölgede ve özellikle bu çizgilere temas eden koyu lekeler, kuyruk üzerinde de belli bir mesafede çift sıra halinde, aralardaki mesafe

daralarak devam etmekte ve daha sonra giderek kaybolmaktadır. Temporal banttaki koyu siyah lekeler erkeklerde daha fazla sayıdadır. Ventral taraf üreme zamanında yakalanan ergin örneklerde gular bölge dahil anüs yarığına kadar sarı renktedir, aynı dönemde yakalanan disilerde bu sarı renge ancak gular bölgede rastlanmaktadır. Özellikle arka ekstremitelerde, femurun proksimal kısımlarından diz eklemine kadar olan bölgedeki açık renk benekler bazı örneklerde birleşerek çizgi oluşturmaktadır.

Kuzey Kıbrıs örnekleri Boulenger (23)'de Kıbrıs ve Suriye'de yayılış gösterdiği bildirilen *O. e. schlueteri* için verilen tarife genel olarak uymaktadır. Aynı çalışmada (23) *O. e. ehrenbergi* ile bu alttürün bilhassa vücut üzerinde küçük pulların bulunmasına dayanılarak benzediği ifade edilmiştir. Daha sonra *O. e. ehrenbergi* alttürünün dağılım sahəsi, *O. e. basoglui* (32) ve *O. e. macrodactylus* (33) alttürlerinin bulunması ile daralmıştır, ancak Türkiye'nin güney doğusunda *O. e. ehrenbergi* alttürünün dağıldığı kabul edilmektedir (7,32,33). Schatti ve Sigg (4) tarafından Kıbrıs popülasyonunun yakın doğudaki ırkla aynı olduğu sonucuna varılmış olmakla birlikte, Osennegg(2) tarafından değerlendirilmiş olan biometrik verilerin böyle bir sonucu ortaya koymadığı Böhme ve Wiedl (7) tarafından da ifade edilmektedir. Bu yüzden Osennegg (2), Darewsky ve Beutler (34) tarafından öngörülen subsesifik statüyü desteklemektedir. Bizim Kuzey Kıbrıs'tan topladığımız örneklerimiz özellikle ventral tarafın renklenmesi açısından Güney Anadolu'da (Manavgat Çayı'ndan Adana'ya kadar) dağılım gösteren *O. e. basoglui* alttürüne benzemektedir. Bu nedenlerle Kıbrıs örneklerinin taksonomik statüsünün kesin olarak ortaya çıkartılması için karşılaştırmalı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Familya : Scincidae

Ablepharus kitaibelii (Bibron et Bory), 1833

Materyal : N: 85, ZDEU, 41/1989, 1, Lapta/Girne, [6], 28.06.1989; Leg. B. Göçmen; ZDEU 97/1991, 1-5, Lapta/Girne, [6], 25.06.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 80/1993, 1-35, Lapa/Girne, [6] , 29.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 49/1994, 1-16, Yeni Erenköy- Karpaz/Gazi Magosa, [18], 26.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya; ZDEU 50/1994, 1-28, Yayla-Güzelyurt/Lefkosa, [1], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam.

Örnekler çoğunlukla Keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*), Çınar (*Platanus orientalis*), Yeni dünya (*Eriobotrya japonica*), Badem (*Amygdalus communis*) ağaçlarının altında ve çürümüş yapraklar arasından toplanmışlardır. Deniz seviyesine yakın yerlerden Girne Siradaglarının Lapta Kasabası hizasında yaklaşık 900 m. yüksekliğe kadar belirlenmişlerdir. Aynı ortamlarda *Lacerta laevis*, *Ophisops elegans* ve *Mabuya vittata* örnekleri de bulunabilmektedir.

Sirtin zemin rengi açık kahve, koyu kahve veya zeytuni yeşil; vücut yanları açık kahverengimsi gri veya sarımsıdır. Özellikle juvenillerde kuyruk kaidesinden itibaren uca doğru giderek koyulasan koyu kırmızı renk mevcuttur. Ventral tarafta ve anüs yarısından itibaren kuyruk ucuna kadar homojen şekilde koyu kırmızılık mevcuttur. Sirtta birkaç örnek dışında, bütün örneklerde 2 ila 6, çoğunlukla 4 sıra halinde boyuna kesikli çizgiler mevcuttur. Ventral tarafta bas altı kırmızimsi beyaz ve kuyruğa doğru giderek koyulasan kırmızılık hakimdir. Dorsalde ise sirtin zemin rengi kuyruğa kadar devam etmekte, kuyruk ucuna doğru ise sarımsı kırmızı renk görülmektedir.

Bugüne değin yapılan çalışmalarda Türkiye'de *A. k. kitaibelii* ve *A. k. chernovi* olmak üzere iki alttürün bulunduğu belirtilmiştir (31, 36, 37). Toplanan örnekler ventral taraf ve kuyruk kısımlarının renklenmesinde görülen özellik nedeni ile adada dağılımı gösterdiği kabul edilen (7, 35, 36) *A. k. kitaibelii* alttürüne nazaran, *A. k. chernovi* alttürüne benzemektedir. Bununla birlikte Baran (37)'de *A. k. chernovi* alttürü için belirtilmiş olduğu gibi, bu renklenme özelliğinin eseye özgü bir karakter olmadığı tesbit edilmiştir. Adadaki bu türe ait subspecies durumunun karışık olması ayrıntılı bir çalışmayı gerektirmektedir.

Chalcides ocellatus (Forskal), 1775

Materyal: N: 21, ZDEU 42/1975, 1-6, Aslanköy/Lefkose, [12*], 03.02.1975, Leg. G.Mustafa; ZDEU 82/1993, 1, Gönyeli/Lefkose,

[8], 28.07.1993, Leg. B.göçmen; ZDEU 51/1994, 1-4, Gönyeli/Lefkose, [8], 17.07.1994, Leg. B.Göçmen, O.Saglam; ZDEU 52/1994, 1-3, Yayla-Güzelyurt/Lefkose, [1], 24.08.1994, Leg. B.Göçmen, O.Saglam; ZDEU 53/1994, 1-3, Salamis/Gazi Magosa, [15], 27.08.1994, Leg. B.Göçmen, U.Kaya; ZDEU 54/1994, 1-2, Lapta/Girne, [6], 20.08.1994, Leg. B.Göçmen; ZDEU 55/1994, 1-2, Bostancı-Güzelyurt/Lefkose,[2], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, O.Saglam.

Örnekler Lapta, Yayla ve Bostancı'da genellikle betonarme su yolları kenarlarında ve otlar arasında, *Mabuya vittata* ve *Ablepharus kitaibelii* ile birlikte bulunmuştur. Bu nemli ortamlar dışında Gönyeli Göleti civarında, Salamis Harabeleri'nde ve Salamis ile Bogaz arasındaki geniş kumsal alanda oldukça kuru sayılabilecek ortamlarda *Acanthodactylus schreiberi*, *Mabuya vittata*, *Laudakia stellio*, *Ophisops elegans*, *Hemidactylus turcicus* ve *Coluber jugularis* ile birlikte bulunmuştur. Gönyeli Göleti etrafındaki toprak yapısı oldukça farklı olup bu bölge için tipiktir. Zemin kil ve kum karışımından oluşan yatay haldeki plakalardan oluşmuştur. Halk arasında "Gönyeli Tasi " olarak isimlendirilen bu yatay plakalar, toprak hafifçe kazıldığı takdirde hemen ortaya çıkar. Dolayısıyla kaldırılan bu tip taşların altında yumuşak kili ve kumsu toprak içersinde örnekler, sert zemin nedeni ile kaçacak yer bulamadıkları için kolaylıkla yakalanabilirler.

Elde edilen örneklerde sirtta zemin rengi açık kahverengi üzerinde düzensiz halde dağılmış veya enine dizilmiş halde benek şeklinde ve bir pulu tamamen kaplayan benekler bulunur. Siyah renkli bu beneklerin orta kısımları daima beyazdır. Siyah renkli ocellerin yan yana dizilmesi ile düz veya dalgalı bantlar sirt kısmını kaplar. Bu lekeler kuyruk üzerinde enine bantlar oluşturur. Bacaklarda ise dağınık olarak bulunur. Karın taraf lekесiz ve sarımsı beyazdır.

Örneklerimiz Baran (37), Pasteur (38) ve Mermer (39) tarafından *C. ocellatus* türü için verilen

tanımlara uymaktadır. Pasteur (38) tarafından belirtildiği gibi *C. ocellatus* bir subgrup olarak ele alındığı takdirde Kıbrıs örneklerinin de *C. ocellatus* olarak ele alınması uygundur.

Mabuya vittata (Olivier) , 1804

Materyal : N: 32, ZDEU 92/1991, 1, Lapta/Girne, [6], 24.06.1991, Leg. B. Göçmen; ZDEU 81/1993, 1, St. Hilarion/Girne, [7], 28.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 56/1994, 1-20, Yayla-Güzelyurt/Lefkosa, [1], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 57/1994, 1-4, Lapta/Girne,[6], 20.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 58/1994, 1-4, Gönyeli/Lefkosa, [8], 16.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 59/1994, 1-2, Salamis/Gazi Magosa, 27.08.1994, Leg. B. Göçmen, U. Kaya.

Yakalanan örnekler genellikle su yolu kenarında otlar arasında, *Ablepharus kitaibelii* ve *Lacerta laevis* ile birlikte görülmüştür. St. Hilarion Kalesi civarında ve Salamis Harabeleri'nde toprak ve kayalık zeminde tesbit edilmişlerdir.

Sirt taraf renk ve desen açısından oldukça geniş varyasyonlar gösterir. Zemin renk zeytuni yeşilden gri kahverengiye kadar değişir. Çoğunlukla bu zemin üzerinde, kirli beyaz renkte uzunlamasına 3 çizgi bulunur. Ayrıca

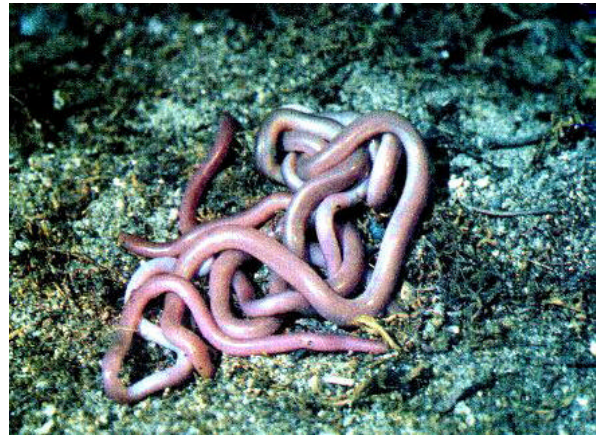
genç formlarda daha belirgin olmak üzere vücut yanlarında da nispeten geniş birer boyuna çizgi ayırt edilmektedir. Bazı örneklerde ve bilhassa erginlerde vertebral bant belirginliğini kaybeder ve zemin renk ağırlık kazanır. Çoğunlukla çizgilerin kenarlarında devamlı veya nokta halinde siyah lekeler mevcuttur. Yine bazı örneklerde çizgiler arasında daha büyük siyah lekeler de bulunmaktadır. İyi ergin örneklerdeki bu siyahlıklar genelde pulların sağ ve sol kenarlarında vücut boyunca devamlı veya kesintili şekilde uzanarak zigzag görümlü çizgilenmeler oluşturmurlar. Bazen sırttaki açık renkli seritlerin sayısında azalmalar olabildiği gibi, bazen de tamamen zemin rengi ile kaplı örnekler de mevcuttur. Karın taraf sarımsı beyaz renkte olup lekesizdir. Dikkati çeken bir özellik bilhassa arka bacaklarda daha belirgin olmak üzere ayaklarda ve parmak içlerinde esmer kahverengimsi bir renk bulunusudur.

Örneklerimiz ayaklarda görülen koyu renklenme dışında Budak (40) ile Basoglu ve Baran (9)'da bu tür için verilen tanımlara uymaktadır.

Familiya : Typhlopidae

Typhlops vermicularis Merrem, 1820

Materyal: N: 3, ZDEU 36/1989, 1-2, Lapta/Girne, [6], 23.07.1989, Leg. B. Göçmen; ZDEU 72/1994, 1, Lapta/Girne, [6], 18.08.1994, Leg. B. Göçmen (Bu çalışma sonrası ileriki tarihlerde toplanan örnek sayısı ca. 25 olmuştur).

Örneklerden ikisi akşam saatlerinde zeytin ağaçları ile kaplı ortamda yeni kazılmış nemli toprak içerisinde bulunmuştur. Bir diğer örnek ise gece saat 23:00 sularında asfalt yol üzerinde yakalanmıştır.

Sirtin zemin rengi açık veya koyu ten rengidir. Ventral taraf daha açık renkte olup sarımsı beyazdır. Elde edilen örnekler Baran (41) ile Basoglu ve Baran (42)'da *T. vermicularis* için verilen özelliklere uymaktadır.

Familya : Colubridae

Coluber jugularis Linnaeus, 1758

Örnekler dereyatagından, portakal bahçesi ve agil çevresinden yakalanmıştır. Tepebasi'ndan yakalanan örneğin kusmugunda az sindirilmiş durumda *Suncus etruscus* belirlenmiştir. Bostancı'dan yakalanan juvenil örneğin ağzından henüz yakalanmış ergin bir *Chalcides ocellatus* örneği alınmıştır. Eldeki örneklerin haricinde bir örnek Geçitköy Göleti, diğeri ise Gönyeli Göleti kıyısında görülmüştür.

Ergin örnekte sirt tarafın zemin rengi lekesiz mat siyahtır. Ventral tarafın zemin rengi bas altından başlayarak gövde sonlarına kadar sarımsı beyaz renkte ve burun üzerinde çok yoğun siyah lekelerle kaplıdır. Kırmızılık ancak gövde sonu ve kuyruk altında barizdir. Ancak kuyruk uçlarında dorsalde de bu kırmızılık belirgindir.

Jüvenil örneklerde ise üst taraf gri kahverengi, bu zemin renk üzerinde esmer veya siyah lekeler mevcuttur. Karın taraf sarımsı beyaz, daha çok yanlarda olmak üzere yuvarlagimsi esmer lekeli. Bu lekeler gövde sonuna doğru giderek küçülür ve gövde sonu ile kuyruksu tamamen kaybolur.

Ergin ve jüvenillerdeki bu renk desen durumu Baran (41) tarafından *C.jugularis* için verilen tanıma uymakla birlikte, farklı olarak jüvenillerin kuyruk ucunda da alt ve üstte kırmızılık görülmüştür.

Materyal: N: 4, ZDEU 26/1962, 1, Küçük Kaymaklı/Lefkosa,[*],01.09.1962, Leg. H. Cemal; ZDEU 69/1994, 1, Bostancı-Güzelyurt/Lefkosa, [2], 24.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam; ZDEU 70/1994, 1, Lapta/Girne, [6], 20.08.1994, Leg. B. Göçmen; ZDEU 71/1994, 1, Tepebasi/Girne, [3], 21.08.1994, Leg. B. Göçmen.

Coluber najadum (Eichwald), 1831

Materyal : N: 1, ZDEU 27/1962, 1, Küçük Kaymaklı/ Lefkosa, [*], 01.09.1962, Leg. H. A. Cemal.

Tek canlı örneğe Lapta [6]'da erik ağacı (*Prunus domestica*) üzerinde rastlanmıştır. Ancak, bölgenin sık ağaçlı yapısı nedeni ile tüm çabalara rağmen yakalanamamıştır.

Jüvenil alkol materyalinde boyun yanlarında kenarları açık, koyu leke sıraları bulunur. Bu lekeler geriye doğru küçülerek gövde ortasının biraz gerisinde ancak çok küçük nokta halinde farkedilir. Boyundaki ilk 2 leke açık renkli kenarları ile birbirleriyle temastadır. Koyu renkli freno-temporal serit mevcut değildir. Gözlerin ön ve arka kenarları açık renkli, belirsiz bir bant ile sınırlanır. Alt taraf açık renkli ve lekesizdir.

Elimizdeki örnek Baran(41) ile Basoglu ve Baran(42)'in bu tür için vermiş olduğu tanımlara uymaktadır. Boulenger (1)'in bu türün Kıbrıs'daki varlığı konusundaki kaydına bu güne kadar, adadan örnek temin edilmediği ve gözlenemediği için şüphe ile bakılmıştır. Ancak bu çalışma, türün Kıbrıs'daki varlığı konusunda orataya çıkan şüpheleri ortadan kaldırmıştır.

Coluber nummifer Reus, 1834

Materyal : N: 5, ZDEU 25/1962, 1, Küçük Kaymaklı/Lefkosa, [*], 01.09.1962, Leg. H. Cemal; ZDEU 316/1977, 1, Magosa, [*], 10.08.1977, Leg. M. Basoglu; ZDEU 35/1989, 1, Tepebasi/Girne, [3], 07.07.1989, Leg. B. Göçmen; ZDEU 88/1993, 1, Lapta/Girne, [6], 27.07.1993, Leg. B. Göçmen; ZDEU 68/1994, 1, Lapta/Girne, [6], 20.08.1994, Leg. B. Göçmen, O. Sağlam.

Örneklerden birisi yaklaşık saat 24.00'de meskun bir evin duvarının dibinde bulunmuştur. Diğeri koyun ağilinin fiskiligi yanında, bir diğeri ise asfalt yol kenarında yakalanmıştır.

Basın üstü gri kahverengi, siyah nokta ve esmer kahverengi lekeli. Lekelerden bir çifti supraocular plaklar üzerinde birleşmiş bant veya yarım at nali şeklindedir. Parietaller üzerinde arkaya doğru birbirinden uzaklaşan bir çift leke mevcuttur. Ayrıca gözün gerisinden uzanan birer bant bulunur. Sirt taraf gri kahverengi ve kuyruk başlangıcına kadar umumiyetle esmer lekeli olup, lekeler çoğunlukla ayrıktır. Kuyruk üstü koyu çizgilidir. Temporal serit son labial plaga kadar uzanır. Ayrıca gözlerin altında birer leke yer alır. Lateraldeki lekeler kuyruk kenarlarındaki çizgileri meydana getirirler.

Renk ve desen özellikleri Baran (41), Basoglu ve Baran (42) ile Leviton ve ark. (43) tarafından

C. nummifer için verilen tanımlara uymaktadır. Yakaladığımız örnekler, yerli halk tarafından görüldüğünde, zehirli olduğu ifade edilmekte ve büyük bir olasılıkla da *Vipera lebetina*'ya benzetilmektedir. Bu nedenle de her iki yılan türü için "Batsalli" ismi oldukça yerleşik bir tarzda kullanılmaktadır (Tablo 1).

Natrix natrix (Linnaeus), 1758

Materyal : N: 1, ZDEU 117/1960, 1, Gönyeli/Lefkosa [8*], 12.09.1960, Leg. Ö. K. Gülen.

Alkol materyalinde sirttaki 2 adet uzunlamasına açık renk çizgi az belirgin şekilde kuyruğa kadar uzanmakta ve kuyruk üzerinde son bulmaktadır. Bu çizgiler arasında bir sıra ve yanlarda da birer sıra olmak üzere iri koyu lekeler kuyruğa kadar dizilirler. Kuyruk üzerinde vertebral sahadaki lekeler kaybolmaktadır. Vücut yanlarındaki lekeler kuyruk ucuna kadar küçülerek devam eder. Basın gerisindeki açık renkli yarım ay lekeleri belirgindir. Bas altı ve boyun kısmı lekesizdir, geri kalan ventral vücut kısmında ise koyu lekeler kuyruğa kadar dizilir. Fakat vücudun gerisinde bu lekeler daha yoğun ve hemen hemen zemini kaplayacak şekildedirler.

Bu tanım Baran (41), Basoglu ve Baran (42) ile Tok(18) tarafından Anadolu'da yayıldığı kabul edilen *N. n. persa* alttürü için verilen tanıma uygunluk gösterir. Bununla beraber Wiedl ve Böhme (6) ile Böhme ve Wiedl (7), Kıbrıs'da yayılış gösteren *Natrix* formunun sirtta açık renk çizgilerin bulunmaması özelliğini baz alarak Kıbrıs'daki formun farklı olabileceğini belirtmektedir. Oysa aynı özelliğe Anadolu örneklerinde de düşük oranda da olsa rastlanmaktadır. (41, 42). Bu nedenlerle Kıbrıs formunun *N. n. persa* olarak ele alınması kanaatimizce uygundur.

Telescopus fallax (Fleischmann), 1831

Materyal : N:1, ZDEU 115/1960, 1, Gönyeli/Lefkosa, [8*],12.09.1960, Leg. Ö. K. Gülen.

Alkol materyelinde desen şöyledir: Bas üstü zemin renginden daha koyu, gövde üstünde genellikle ayrı olan lekeler yer yer birleşmiştir. Kuyruk üzerinde bu lekeler çoğunlukla ayrıktır. Gövde üzerindeki leke sayısı 42'dir. Yan taraflardaki lekeler sırt lekeleri ile birleşmektedir.

Baran (41)'da belirtildiği gibi bu örneğin *T. f. cypriaca* olarak alınması uygundur.

Familiya: Viperidae

Vipera lebetina (Linnaeus), 1758

Materyal: N: 2, ZDEU 187/1984, 1, Mallidag Köyü-Esentepe/Girne, [13*], 15.09.1984, Leg. M.Kofali; ZDEU 38/1995, 1, Geçitköy/Girne, [4], 06.05.1995, Leg. B. Göçmen.

Jüvenil alkol materyeli örneğimizde sırt lekeleri 4 sıra halinde olmakla birlikte, ortadaki 2 sıra yer yer birbirleriyle birleşmiş ve bunlar birbiri ardına gelen lekelerle çoğunlukla ince bir serit oluşturmıştır. Kenardaki lekeler arasında ventral plaklara yakın küçük boyda lekeler

bulunmaktadır. Ventral tarafın zemin rengi koyu ve lekeli mermer görümündedir.

Bu türe ait ergin bir örnek Yeni Erenköy-Magosa Yolu üzerindeki Kumyalı [17] 'da, saat 21.00 civarında görülmüş ancak yakalanamamıştır (Diğer bir ergin örnek ise bu çalışmanın yapıldığı tarihten önce Geçitköy'de yakalanmıştır-Yukarıdaki fotoğraf Bu örneğe aittir).

Böhme ve Wiedl (7) Güney Kıbrıs'dan elde ettikleri bir örnekte supraciliar plaklardan oluşan kenarın, *Pseudocerastes*' te olduğu gibi çıkıntı oluşturdugunu belirtmelerine rağmen elimizdeki Kuzey Kıbrıs örneğinde böyle bir özellik gözlenmemiştir. Kıbrıs'taki örnekler Baran (41) ile Basoglu ve Baran (42)' da olduğu gibi nominat ırk, *V. l. lebetina* olarak kabul edilmiştir.

Yukarıda tesbit edilen türlere ilaveten *Eryx jaculus*, (ZDEU 116/1960) ve *Elaphe situla* (ZDEU 28/1962) türlerine ait birer örnek ZDEU koleksiyonunda mevcuttur. Ancak simdiye kadar Kıbrıs ile ilgili doğrudan veya dolaylı olarak yapılan çalışmalarda (2, 4, 7, 41, 42) bu türlerin Kıbrıs'da mevcudiyeti konusunda kayıt bulunmaması, keza örneklerin eski tarihli alkol materyali olması ve simdiki çalışmada da tesbit edilememesi nedeni ile bu türlerin Adadaki yayılımı simdilik süpheli karsılanmaktadır.

Tür	Yerel İsmi	Lokalite
1. <i>Bufo viridis</i>	Yeşil Kurbağa	8
2. <i>Hyla savignyi</i>	Küçük Kurbağa	4
3. <i>Rana ridibunda</i>	Göl Kurbağası	4,8
4. <i>Mauremys caspica</i>	Kaplumbağa	K.Kaymaklı/Lefkoşa*
5. <i>Cyrtopodion kotschyi</i>	Mışaro	2,6,15,18
6. <i>Hemidactylus turcicus</i>	Mışaro	6,8,15
7. <i>Agama stellio</i>	Gurkuda	6,2,18,15 ve diğer lokaliteler
8. <i>Chamaeleo chamaeleon</i>	Hamolyo, Burnukapan	3,6
9. <i>Acanthodactylus schreiberi</i>	İri Alizavra	1,4,8,15,18,12
10. <i>Lacerta laevis</i>	Kertenkele	4,5,6,7,10,11,13,14
11. <i>Ophisops elegans</i>	Alizavra	2,6,8,15,19 ve diğer lokaliteler
12. <i>Ablepharus kitaibelli</i>	"Güneş Yılanı"	1,2,6,7,11,18
13. <i>Chalcides ocellatus</i>	Bizaska	1,2,6,8,12*,15
14. <i>Mabuta vittata</i>	-	1,2,6,7,8,15,18
15. <i>Typhlops vermicularis</i>	Demir Yılanı	6
16. <i>Coluber jugularis</i>	Kara Yılan	2,3,4,6,8 K. Kaymaklı/Lefkoşa*
17. <i>Coluber najadum</i>	Ok Yılanı	K. Kaymaklı/Lefkoşa*,6
18. <i>Coluber nummifer</i>	Batsallı	3,6,17 K.Kaymaklı/Lefkoşa*
19. <i>Natrix natrix</i>	Su Yılanı	8*
20. <i>Telescopus fallax</i>	-	8*
21. <i>Vipera lebetina</i>	Batsallı	13*,17

Tablo 1: Çalışmada belirlenen türler, Yakalandıkları veya gözlemlendiği lokaliteler (altı çizgili) ve bu türlerin Kıbrıslı halk tarafından verilen yerel isimleri.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmamız süresince (1989-1994) toplanmış olan örneklerden, daha önceden Kıbrıs için çeşitli araştırmacılar tarafından kaydedilmiş olan bazı türlerin (*Eumeces schneideri*, *Natrix natrix*, *Malpalmans monspessulanus* ve *Telescopus fallax*) belirlenememiş olması, bunların soylarının ciddi bir tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu işaret etmektedir. Hatta varlığı tarafımızdan şüphe ile karşılanmış olmasına rağmen *Eryx jaculus* ve *Elaphe situla*'nin da ortadan kalkmış olabileceği düşünülebilir.

Buna etken olarak artan nüfusa paralel şekilde düzensiz yerleşim, betonlaşma, kuraklık ve mevcut su kaynaklarında azalma, savaşlar ve en önemlisi yerel halkın bu hayvanlara karşı olumsuz davranışları ve bilgisizlik gibi nedenler sayılabilir. Bu nedenlerle bu konuda Kıbrıs'daki hükümetlerin yasal koruma önlemleri almaları ve halkın sahip oldukları biyolojik değerleri koruma yönünde bilgilendirilmelerini sağlamaları gerekmektedir.

TESEKKÜR

Araştırma esnasında çeşitli açılardan bizlere yardımcı olan Lapta (Girne, K.K.T.C.) kasabası halkına, Göçmen Ailesi'ne ve bilhassa arazi çalışmalarına aktif olarak katılan küçük dostumuz sevgili Orhan Sağlam 'a teşekkürü bir borç biliriz.

KAYNAKLAR

1. Boulenger, G. A., A list of the Reptiles and Batrachians of Cyprus. Bull. Cypr. Nat. Hist. Soc., 1:1-3, 1910.
2. Osenegg, K., Die Amphibien und Reptilien der Insel Zypern. Univ. of Bonn (The thesis of M. Sc.), 1989.
3. Schatti, B. und Sigg, H., Die herpetofauna der Insel Zypern. Teil 1. Die herpetologische Ergorschung / Amphibien Herpetofauna. 11(61): 9-18, 1989.
4. Schatti, B. und Sigg, H., Die herpetofauna der Insel Zypern. Teil 2. Schildkröten, Echsen und Schlangen, Herpetofauna 11(62): 15-26, 1989.
5. Schatti, B., Eine neue Zornnatter aus Zypern, *Coluber cypriensis* n. sp. (Reptilia, Serpentes, Colubridae) Revue suisse Zool., 92 (2):471-477, 1985.
6. Wiedl, H. und Böhme, W., Wiederentdeckung der Ringelnatter (*Natrix natrix* ssp.?) auf Zypern-vorläufiger Bericht. Herpetofauna, 14 (80) : 6-10, 1992.
7. Böhme, W. and Wiedl, H., Status and Zoogeography of the Herpetofauna of Cyprus with Taxonomic and Natural History Notes on Selected Species (Genera *Rana*, *Coluber*, *Natrix*, *Vipera*). Amphibia and Reptilia. Zool. Mid. East, 10:31-52, 1994.
8. Schmidtler, J. F., Zur Bestandsituation der Amphibien und hydrophilen Reptilien aus der Insel Zypern. Salamandra, 20(1):43-49, 1984.
9. Basoglu, M. ve Baran, I., Türkiye Sürüngenleri Kısım 1. Kaplumbaga ve Kertenkeleler. E. Ü. Fen Fak. Kitaplar Ser. No: 76. Bornova-Izmir, 1977.
10. Budak, A. ve Göçmen, B., Kuzey Kıbrıs *Lacerta laevis* Gray, 1838 (Sauria: Lacertidae) Örnekleri Hakkında. Doga Tr. J. of Zoology, (Baskıda).
11. Budak, A., Anadolu'da Yasayan *Lacerta laevis*, *Lacerta danfordi* ve *Lacerta anatolica*' nin Taksonomik Durumları ve Coğrafik Yayılışları Üzerinde Araştırmalar. E. Ü. Fen Fak. İlimi Rap. Ser. No. 214:1-59, 1976.
12. Werner, F., Reptiles from Mount Troodos, Cyprus. Proc. Zool. Soc. London. 3: 655-658. 1936.
13. Leviton, A. E., Gibbs, J. H., Heal, E. and Dawson, C. E., Standarts in Herpetology and Ichthyology. Part 1. Standart Symbolic Codes for Institutional Resource Collection in Herpetology and Ichthyology. Copeia, 3: 802-832, 1985.
14. Schneider, H. and Nevo, E., Bio-Acoustic Study of the Yellow-lemon Treefrog, *Hyla arborea savignyi* Audoin. Zool. Jb. Physiol. , 76:497-506, 1972.
15. Schneider, H., Sinch, U. and Nevo, E., The Lake Frogs in Israil Represent a New Species. Zool. Anz., 228 (1/2):97-106, 1992.
16. Arıkan, H., On a New Form of *Rana ridibunda* (Anura: Ranidae) from Turkey. İst. Üniv. Fen Fak. Bio. Der., 53: 81-87, 1988.
17. Arıkan, H., Özeti, N., Çevik, I. E. ve Tosunoglu, M., *Rana ridibunda caralitana* (Anura: Ranidae)' nin Goller Bölgesinde Dagilisi. Tr. J. of Zool., 18: 141-145, 1994.
18. Tok. V., Resadiye (Datça) Yarımadası Herpetofaunası Üzerinde Taksonomik ve Biyolojik

- Arastirmalar, E. Ü. Fen Bil. Enst., Bornova-Izmir (Doktora Tezi), 1993.
19. Baran, I. und Gruber, U., *Taxonomische Untersuchungen an Türkischen Gekkoniden. Spixiana*, 2: 109-138 München, 1982.
20. Baran, I. ve Öz. M., *Anadolu Agama stellio (Agamidae: Reptilia) Populasyonlarının Taksonomik Arastirilmesi. Doga Bil. Der., Ser. A*, 9: 161-169, 1985.
21. Daan, S., *Variation and taxonomy of the Hardun Agama stellio (Linnaeus, 1738) (Reptilia, Agamidae). Beaufortia Zool. Mus. Univ. Amsterdam*, 172 (14):109-134, 1967.
22. Werner, F., *Das Tierreich, Chamaeleontidae. Königl Preub. Acad. der Wissens. zu Berlin*, H. 27, s. 52 (Autorisierter Neudruck Weinheim Verlag Von J. Cramer, 1966), 1911.
23. Boulenger, G. A., *Monograph of the Lacertidae. Vol. 2. Johnson Reprint Company Ltd., London*, 1921.
24. Eiselt, J. und Schmidtler, J. F., *Der Lacerta danfordi - Komplex. Spixiana* 9(3):289-328, 1986.
25. Bischoff, W. und Schmidtler, J. F., *Ergebnisse Zweier Lacertiden-Exkursionen nach Syrien. Die Eidechse, Jg. 5*, 12:4-22, 1994.
26. Hoofien, J.H., *Contributions to the Herpetofauna of Mount Hermon No. II on Some Lacertids and Colubrids. Israel J. Zool.*, 17: 199 - 204, 1968.
27. Hoofien, J.H., *A Note on the Wall Lizard of Petra, Transjordan. Israel J. Zool.*, 18: 39 - 40, 1969.
28. Hoofien, J.H., Sivan, N. and Werner, Y. L., *Deletion of Lacerta danfordi (Reptilia: Lacertidae) from the Herpetofaunal List of Petra (Jordan) and Mt. Hermon, with Zoogeographical Implication. Israel J. Zool.*, 37:95-105, 1990.
29. Müller, L. und Wettstein, O., *Amphibien und Reptilen vom Libanon. SB. Akad. Wiss. Wien, mathem.- naturw. Kl., Abt. 1*, 142: 135 -144, 1933.
30. Müller, L. und Wettstein, O., *Über eine neue Lacerta-Form aus dem Libanon. Zool. Anz.*, 98 : 218 - 223, 1932.
31. Kumlutas, Y., *Anadolu'da Ablepharus kitaibelii (Sauria: Scincidae)'nin Bireysel ve Cografî*
- Variasyonu Üzerinde Arastirmalar. *Doga-Tr. J. of Zoology* 17: 103-115, 1993.
32. Baran, I. ve Budak, A., *Anadolu'dan Yeni Bir Ophisops elegans (Lacertidae, Reptilia) Formu Hakkında. E. Ü. Fen Fak. Der. Ser. B*, 2 (2): 185-192, 1978.
33. Baran, I., Bati ve Güney Anadolu'da Yasayan *Ophisops elegans* Populasyonlarının Taksonomik Durumu. *Doga Bil. Der.*, 6: 19-26, 1982.
34. Darewsky, I. S. und Beutler, A., *Ophisops elegans Ménériés 1832- Schlangenaug. -In: Böhme, W. (Ed.): Handbuch der Reptilien und Amphibien Europas*,1(1): 461-477, 1981.
35. Fuhn, I. E., *Über die unterarten von Ablepharus kitaibelii (Bibron and Bory de st. Vincent, 1933) (Sauria; Scincidae). Vesnik Cs. Spol. Zool. (Acta Soc. Zool. Bohemoslov)*, 34(1):9-17, 1970.
36. Eiselt, J., *Ergebnisse zoologischer Sammelreisen in der Türkei Bemerkenswerte Funde von Reptilien, II. Ann. Naturhistor. Mus. Wien.*, 80:803-814, 1976.
37. Baran, I., *Türkiye'de Scincidae Familyası Türlerinin Taksonomisi. Doga Bil. Der.*, 1:217-223, 1977.
38. Pasteur, G., *A Survey of the Species Groups of the Old World Scincid Genus Chalcides. J. Herpetol.*, 15 (1): 1-16, 1981.
39. Mermer, A., *Anadolu'da Yasayan Chalcides ocellatus (Sauria: Scincidae) Üzerinde Taksonomik ve Biyolojik Arastirmalar. Doga Tr. J. of Zoology (Baskida)*.
40. Budak, A., *Türkiye'de Mabuya vittata (Scincidae: Lacertilia)'nin Bireysel ve Cografî Variasyonu Üzerinde Arastirmalar. E. Ü. Fen Fak. Ilmi Rap. Ser., No.162: 1-24*, 1974.
41. Baran, i., *Türkiye Yılanlarının Taksonomik Revizyonu ve Cografik Dagilislari. , TBTAk Yayinlari, No:309, T. B. A. G. Seri No:9, Ankara.1976*.
42. Basoglu, M. ve Baran, I., *Türkiye Sürüngenleri. Kism 2. Yılanlar. E. Ü. Fen Fak. Kitaplar Ser. No:81, Bornova-Izmir*, 1980.
43. Leviton, A.E., Anderson, S.C., Adler, K. and Minton, S.A., *Handbook to Middle East Amphibians and Reptiles. Contr. Herpetol.*, 8, Oxford, Ohio, 1992.

Return